

PRİZREN'DE YENİ BULUNAN BİRKAÇ TÜRK YAZITI

· NİMETULLAH HAFIZ

1968 yılında, Vakıflar Dergisi'nin VII. sayısında (s. 75-102) Dr. M. Kemal Özergin, Dr. Hasan Kaleşi ve İsmail Eren'in "Prizren Kitabeleri" adlı bir makalesi yayınlanmıştı. Yazıda, Yugoslavya'da en ilginç tarihî kentlerden biri sayılan Prizren'de, günümüze kadar intikal eden veya ortadan yokolan cami, çeşme, tekke ve tarihte önemli bir rol oynayan tanınmış kişilerin mezar taşı yazıtları ve yazıtlarda adı geçenlere dair gerektiği kadar bilgi verilmişti.

Bugün kaybolan yazıtların, eskiden yalnız Lâtince transkripsiyonlarından istifade edilmiştir. Ayrıca kaybolan bazı yazıtların başkaları tarafından derlenen fotoğraflarından da yararlanarak yazılan yazıların kıymeti böylece bir kat daha artmıştır.

"Prizren Kültür Anıtlarını Koruma Kurumu"nda çalışırken bugüne kadar yayınlanmamış daha altı yazıtla karşılaşınca bunların da sayısı bilinmeyen yazıtlar gibi ortadan kaybolmalarını önlemek için, üzerlerinde durarak, XVIII ve XIX. yüzyıllardan kalma bu altı yazıtın da yayınlanmalarını yararlı gördüm.

I. İSA DEDE ÇEŞMESİ YAZITI, 1142/1729

1. Hoş binâ olmuş bu yerde çeşme-i mâ-i ma'ın
2. Zî saâdet kim ola bu denlü zû hayrat cemil
3. Didiler atşâna dû çeşme bu Şâr'ın târihin
4. "Çeşme-i İsa Dede âb u hayat u selsebil"

(چشمه عيسى دده آب و حیات و سلسبیل) — 1142

İsa Dede çeşmesi yazıtı; çevresi süslemeli, 60 × 67 cm. ölçüsündeki çeşme taşının yukarıki yarısında 34 × 28 cm. genişlik ve uzunluğundaki mermer üzerine sülüs ile yazılı bulunmaktadır. Satır arası cedvelli olup yazıt iyi korunmuş bir durumdadır. Manzum tarihin

şairi belli değildir. Yazıt, Mehmetbey camiinin bir köşesinde bulunmaktadır.

Terzi Mehmed camii, halk arasında “Terzi mahallesi camii” olarak da anılmaktadır. Mehmed Tahir ise “Menâkıb”ında¹ “Terzi-Memiş camii” diye yazmaktadır². Camiinin Terzi mahallesinde bulunduğu için, “Terzi mahallesi camii” adıyla anıldığı bilinmektedir. Fakat bu iki addan hangisinin daha doğru olduğu hususunda kesin bir bilgimiz yoktur. Yalnız bu camide “beratlı imam” olup Herem soyadını taşıyanlardan işittiğime göre bu camiinin dış duvarında yazılı bulunan 1132 (1719) tarihinden, camii bu soydan olan Mehmed’in yaptırdığı hakikatı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu soyun bütün kuşaklarının adları devamlı bir surette Mehmed ve İsa olarak geçtiğinden çeşmeyi yaptıranın da camii yapan Mehmed’in oğlu olması muhtemeldir, çünkü Mehmed’in İsa ve İbrahim Dede³ adında iki oğlu vardı. Bazı söylentilere ve “Dede” soyadlarına dayanarak bu Terzi mahallesinin bütün ahalisi gibi, bu iki kardeşin de Sinanî tarikatına bağlı olduğu bilinmektedir. Terzi Mehmed camii ile İsa Dede çeşmesinin yaptırıldıkları tarih arasındaki on yıllık fark içinde Terzi Mehmed’in öldüğü ve ondan sonra cami imamlığının İsa Dede tarafından ifa edildiği de bir gerçektir. İşte, bu tarihte yani 1142 (1729) yılında camiye su getirilerek İsa Dede tarafından çeşme yaptırılmıştır. Bir söylentiye göre su, Şar dağının Svilen tepesinden bu mahalleye başka birisi tarafından getirilmiştir⁴. Şar dağı, yazıtta da anılmaktadır.

¹ Bkz. Hasan Kaleşi: “Prizren kao kulturni tsentar za vreme turskog perioda” (Türk devrinde bir kültür merkezi olarak Prizren); Curmime Albanolocike, sayı 1, Priştine – 1962; s. 112-113.

² Dr. M. Kemal Özergin – Dr. Hasan Kaleşi – İsmail Eren: “Prizren Kitabeleri”; Vakıflar Dergisi, sayı VII; İstanbul – 1968; s. 85.

³ İbrahim Dede, Prizren yakınında bulunan Lyuma köyündeki Sinanî tekkesinin şeyhi idi.

⁴ Bu söylentiye 90 yaşında bulunan Şaban Hacı, şu şekilde anlatmaktadır: Zamanında Terzi mahallesi “Beyler Sokağı” adıyla anılırken evin birinde bir gece elbiselerini derleyip toplayan annesini tanımayarak, hırsız sanıp öldürdükten sonra camii yaptıran ve camiinin imamı olan Mehmed’e böyle bir kusurunu ne şekilde affettireceği sorulması üzerine bunu, bir şey vakfetmekle en iyi şekilde yapabileceği cevabı alınır. O zamanlar bu mahallede su olmadığı için Şar dağından (Svilen tepesinden) buraya kendi parasıyla su getirtir. İsa Dede de daha sonra bu mahallenin yukarisından suyu alır, camiye getirterek abdest almak için çeşmeyi yaptırır.

II. MAHMUD PAŞA SAAT KULESİ YAZITI, 1206/1791

1. Sene 1206

Bu yazıt Prizren şehrinin civarında bulunan Ravuça (Orahovats) köyünün¹ merkezindeki Mahmud Paşa saat kulesinin girişi üzerinde bulunmaktadır. Taş üzerinde iri yazılıdır. 36 × 43 cm. ölçüsündedir. Taştaki yazıya dayanarak bu saat kulesinin 1206 (1791) yılında kaldırıldığı anlaşılmaktadır. Kimin tarafından yapıldığı üzerine yazılı bir belge olmadığı halde halk ağzında yaşayan “Mahmud Paşa saat kulesi” adından, Mahmud Paşa'nın yaptırdığı anlaşılmaktadır (Mahmud Paşa için III. yazıtta bakınız).

III. MAHMUD PAŞA SAAT KULESİ YAZITI, 1231/1815

1. a) Allahu teâlâ itdi hidâyet
b) Kıldı muzaffer oldu saâdet
2. a) Semendre'nin nâkus-ı küfrün
b) Mahmûd Paşa hem aldı ganîmet
3. a) Hayr-i niyetle yaptırmasına
b) Mamûşa için eyledi himmet
4. a) İkbâl-ı ömrü olsun ziyâde
b) İtdikte eflâk-i devre azîmet
5. a) Bir hoşça çıktı nazm ile târih
b) “İ'lâm-ı evkât ola bu sâat”

(اعلام اوقات اوله بوساعت)

Fî şehr-i ramazân 1231

¹ Ravuça köyü Prizren şehrinden 27 km. uzaktadır. Birkaç cami, çeşme ve tekkesi vardır. Orada yaşayan halkın çoğu Sırpça konuştuğu halde İslâm dinine mensuptur.

Bu yazıt Prizren şehrinin civarında bulunan Mamuşa köyünün¹ Kamberbey camii² bahçesindeki saat kulesine girilen yerde bulunmaktadır. Mermer üzerine iri sülüs ile yazılıdır. İki sütun halindedir. Satır ve sütun arası cedvellidir. 68 × 58 cm. ölçüsündedir. Manzum tarihin şairi belli değildir. Yazıttan anlaşıldığına göre saat kulesi 1231 (1815) yılında Mahmud Paşa Rotla tarafından yaptırılmıştır. Duvarları taştan yapılmış olan tepesindeki çanın 1813 yıllarında Morava'da meydana gelen savaşlardan sonra Semendre (Smederevo) şehrinde bulunan bir kiliseden alınarak bu Mahmud Paşa tarafından buraya getirildiği görülmektedir. Hatta Mamuşa'da iyice kökleşmiş söylentilere göre buradaki saatin Prizren kalesindeki saat kulesi için hazırlandığı, fakat bir anlaşmazlık yüzünden Mamuşa'daki bu saat kulesine yerleştirildikten sonra artık orada kalmasına izin verildiği anlaşılmaktadır. Prizren kalesindeki saat kulesi yazıtında³, Belgrad ve Semendre kilisesinin adı yazılı olduğu için, o çanın Belgrad kiliselerinin birinden alınmış olması ihtimalini ortaya koymaktadır. Yazıtın içinde Semendre şehrinin anılması her halde Mamuşa'daki çanın nazarı itibare alınmasındandır. Mamuşa'lıların anlattıklarına göre Mahmud Paşa, Ravuç (Orahovats) köyündeki saat kulesini aynı planda yaptırmış ve daha sonra saati getirtmiştir (Bunun için II. yazıtı bakınız).

Mahmud Paşa, zamanında tanınmış Prizren mutasarrıfı olan Tahir Paşa'nın oğludur. Babasının ve amcası Rüstem Paşa'nın ölümünden sonra mutasarrıflık görevini üzerine almıştır. Kendisi, Prizren kalesindeki saat kulesinden başka "Mahmud Paşa camii" adıyla anılan bir cami de yaptırmıştır⁴. Bu yazıt, Prizren'de, Tarihî Anıtları

¹ Mamuşa köyü Prizren şehriden 18 km. uzaktadır. Toprağı öteki köy topraklarından daha verimli olduğundan Osmanlı devleti tarafından bu topraklar, Türkiye'den getirilen Türk köylülerine dağıtılmıştır. Bundan dolayı bu köyde yaşayan köy halkı yalnız Türkçe konuşmakta olup kendine mahsus özelliklere sahip bulunmaktadırlar. Bu köyde Mahmud Paşa saraylarının yıkıntıları da bulunmaktadır. Bazı söylentilere göre bu köyde, Mahmud Paşa zamanında altı dükkân, dört han, üç çeşme, Mamuşa camii yanında bir de medrese varmış.

² Bu köyün camii bugünlerde Kamberbey camii adıyla anılmaktadır. Bunun üzerine bugüne kadar bilgi edinemedik. Yazıtı da olmadığı için ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı katı olarak anlaşılmamaktadır. Eser iyi muhafaza edilmiş bir durumdadır.

³ Dr. M. Kemal Özergin – Dr. Hasan Kaleşi – İsmail Eren; "Prizren Kitabeleri": Vakıflar Dergisi, sayı VII (İstanbul-1968), s. 85.

⁴ Aynı yazı s. 86.

Koruma Kurumunda korunmaktadır. Yazıt içinde, Mahmud Paşa'dan önce şehrin fethinden kalma bir camiın zamanla harap olması sebebiyle bunun yerine vilâyet valisi Mahmud Paşa tarafından yeniden cami yapıldığı, bu camiın yazıtında bildirilmektedir. Bu yazıt devrine ayrı bir ışık tutmaktadır. Mahmud Paşa, kardeşi Emin Paşa ile bu şehirde Gazi Mehmed Paşa hamamı ve anneleri Hatma Hanım'ın ruhu için "Hacı Kasım camiini"¹ onarmıştır. Daha sonraları Osmanlı devletinin gerçekleştirmeğe çalıştığı yeni reformları, Arnavutluk'taki Mustafa Paşa kabul etmeyerek silâhla karşı koymuş ve Babuhane savaşında yenilgiye uğrayarak Prizren'e kaçıp akrabası olan Mahmud Paşa'ya sığındığından 1836 yılında Tırhala'lı Mahmud Paşa büyük bir askerî kuvvet ile Prizren'e gelerek Mahmud Paşa Rotla'nın Lyuma köyüne kaçtığını işitince kardeşi Emin Paşa'yı hapsedmiştir. Bunu işiten Mahmud Paşa teslim olmuş ve ertesi gün İstanbul'a, sonra da Anadolu'da Bolla'ya götürülerek öldürülmüştür².

IV. EMİN PAŞA ÇEŞMESİ YAZITI, 1232/1816

1. a) Hâsıl-ı ömr oldu hayr u hasenât ey mehlikâ
b) Sa'y idüp eyle cihânda nâm-ı nîkû ibtigâ
2. a) Mîr-i mîrân-ı kirâmdan menba'-ı cûd u himem
b) A'nı Tâhir Paşa-zâde pâk dil Emin Paşa
3. a) Hayr u eser ömr-i sâni olduğun fehm eyleyüp
b) Fî sebîl-illah kıldı nice çeşme ibtinâ
4. a) Ab-ı hoş güvâre teşne leb olan Mâmûşa'da
b) Deşt u kûhsârdan akıdüp mâ-ı hayat-ı cân-fezâ
5. a) Çıktı üçler Nuriya dî târihin hem didiler
b) "Çeşmesinden iç suyun Paşa'ya eyle sen duâ"

(چشمه سندن ایچ صوین پاشایه ایله سن دعا) — 1232

Emin Paşa çeşmesi de, Mamuşa köyünün camii önünde bulunmaktadır. Bu çeşme zamanında yazıtıyla birlikte yokolunca bir müd-

¹ Aynı yazı s. 88.

² Dr. Hasan Kaleşi – Dr. Hans Yürgen; "Vilayeti i Prizrenit" (Prizren Vilâyeti); Pırparimi – 2; Priştine – 1968; s. 168.

det hakkında bilgi sahibi olamadık. Fakat daha sonraları yazıt bulununca camiye götürülmüş olup bu cami avlusunda muhafaza edilmektedir. Yazıt, mermer üzerine sülüs ile yazılı iki sütun halindedir. 73×56 cm. ölçüsündedir. İyi bir durumdadır. Manzum tarihin şairi Nuri'dir¹. Yazıttan anlaşıldığına göre bu çeşme, Mamuşa köyünde Emin Paşa tarafından yaptırılmıştır.

Mehmed Emin Paşa'nın, Prizren şehrinde yaptırdığı cami, onardığı Gazi Mehmed Paşa hamamı ve kendi kabrinin yazıtlarına bakarak Prizren mutasarrıfı Tahir Paşa'nın oğlu ve Prizren valisi olan Mahmud Paşa'nın kardeşi olduğu anlaşılmaktadır. Emin Paşa Mamuşa'daki bu çeşmeden başka Prizren'de bir cami², bir medrese³ yaptırmış ve kardeşi Mahmud Paşa ile birlikte (Bk. yazıt III) Gazi Mehmed Paşa hamamı⁴ ve Hacı Kasım camiini⁵ onarmıştır. Bu çeşme yazıtına dayanarak kendisinin daha birkaç çeşme yaptırdığı anlaşılmakta ise de şimdilik bunlar hakkında bir bilgimiz yoktur. Emin Paşa'nın, camii bahçesinde bulunan kabrinin yazıtına bakarak 1255 (1839) yılında Prizren'de öldüğü ve vakfettiği cami ile medresesinin önünde gömüldüğü bilinmektedir⁶.

V. DAVUD PEROLİ EVİNDEKİ ÇEŞME YAZITI, 1263/1846

1. Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râgıb
2. El-cennet ve'd-derecât Feyzullah Sipâhî
3. Bin Ahmed Sipâhî yensurullahu murâdehü fi'd-dîn⁷
4. Bu hayrât sâhibin ya Rab iki cihânda
5. Şâd eyle koyup cennet sarayına
6. Cehennemden 'azâd(!) eyle⁸, sene 1263

¹ Mahmud Paşa ve Emin Paşa'nın hocasıdır.

² Dr. M. Kemal Özergin – Dr. Hasan Kaleşi – İsmail Eren; "Prizren Kitabeleri"; Vakıflar Dergisi, sayı VII; İstanbul – 1968, s. 87.

³ Dr. Hasan Kaleşi; "Prizren kao kulturni tsentar za vreme Turskog perioda" Curmime Albanolocike – I, Priştine – 1862, s. 97.

⁴ 2 no'lu dipnotundaki aynı yazı, s. 89.

⁵ Aynı yazı, s. 88.

⁶ Aynı yazı, s. 89.

⁷ "Din" kelimesi burada manâ itibarıyla uygun düşmüyor. Her halde bu yazıtın yazarı "dâreyn" demek istemiştir ki böyle olursa manâ daha uygun olur.

⁸ Bu bir beyttir: Bu hayrât sâhibin ya Rabb iki cihanda şâd eyle
Koyup cennet sarayına cehennemden âzâd eyle.

Yazıt, Cumacamii mahallesinde Davud Peroli'nin evindeki çeşme taşındadır. Bu yazıt, mermerden yapılmış olan bu güzel çeşmenin üst kısmına sülüs yazısı ile yazılmıştır. Satır arası cedvellidir. Çeşme taşı 104×54 , yazıt ise 31×27 cm. ölçüsünde olup bugüne kadar haricî tesirlerden masun kalmıştır. Yazıttan anlaşıldığına göre çeşmeyi, Ahmedoğlu Fezullah Sipahi yaptırmıştır. Bunun torunlarından olanlarla yaptığımız konuşmaya göre¹ Fezullah Sipahi, Osmanlı devleti tarafından Seroş, Dabidol, Kruşa ve diğer birkaç köye "mültezim" olarak tayin edildiğinden âşarcılık yaptığı sırada buralarda kırk bir kadar ev çiftliğinin sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Fezullah'ın dedeleri Arnavutluk'un Peroli köyünden gelmiş olup bugüne kadar "Peroli" soyadıyla anılmaktadırlar. Şaip Paşa², Eşref, Davud, Zeke-riya ve Mehmed Ali adlarında beş oğlu vardı.

VI. TAHİR EFENDİ'NİN EVİ YAZITI, 1276/1859

1. a) Bi-hamdi'llah civâr-ı medresemde hazret-i Bâri
b) Nasip itdi bize nice meşakkatlarla bu dârı
2. a) Ne külfet çekdim eyvâh tâ edâ idince nakdîni
b) Binasın karz ile kurdum Hudâ yaratdı ahabbı
3. a) Muammer eyle ferzendim muvaffak eyle ensâbım
b) Mukîm olan sürûr ile amân yâ hazret-i Bâki
4. a) İlâhî yüz sürüp dergâhına Tâhir didi târîh
b) "Mübârek eyleye Mevlâ bu ahsen beyt-i ra'nâyı"

(مبارك ايله مولا بو احسن بيت رعناي)

Sene 1276

Yazıt Abdürahim Müftü'nün evinde, girişin üst tarafında, sağda bulunmaktadır. Mermer üzerine sülüs ile yazılıdır. İki sütun halindedir. Satır ve sütun arası cedvellidir. 44×30 cm. ölçüsündedir.

¹ Cevdet Kazazi ve Davud Peroli.

² Sırp halkının Taşlıca taraflarındaki ayaklanmaları zamanında Osmanlı devletine yaptığı hususî yardımları yüzünden "Paşa" unvanını kazanmıştır. Ama Prizren şehrinde 1878-1881 yıllarında Arnavut milletinin muhtariyeti için çalışan "Prizren Birliği"ne yaptığı yardımlardan dolayı Adana'ya sürülmüş ve daha sonra orada ölmüştür.

Manzum tarihin şairi Mehmed Tahir'dir. Hatta, yazıtı göre evi de onun yaptırdığı anlaşılmaktadır. Aynı şekilde babası Zülfikar Efendi de eser sahiplerinden idi.

Tahir Efendi Prizren'de müftülük yapmıştır. Ayrıca Emin Paşa camiinde müderrislikte de bulunmuştur. Biri Muhammed Emin¹ diğeri de Riza adlı iki oğlu vardı. Hayatta iken yazdığı birkaç eserden maalesef elimizde yalnız tek bir "Menâkıb"i kalmıştır. Bu Menâkıb'de, Prizren şehrinde cami, çeşme ve tekke yapıp vakfeden tanınmış kişiler hakkında Arapça şiirleri bulunmaktadır. Menakıb'inin esas nüshası Prizren'deki Gazi Mehmed Paşa Kütüphanesinde bulunmaktadır. Mehmed Tahir, bu yazıttan başka Emin Paşa medresesi ve Cumacamii'nin birinci yazıtını da manzum olarak yazmıştır.

¹ Mehmed Emin, "Koca Müftü" adıyla de anılmaktadır. Babasının ölümünden sonra Emin Paşa medresesinde müderrislik ve müftülük işlerini üzerine almıştır. 76 yaşında iken "Mültekatât fi beyâni'l-mukantarât ve asli'l-mutlak" (ملتقطات فی بیان (المتنطرات و اصل المطلق) adında bir eser yazmıştır. İşte bu eserinin girişinde babasının Tahir ve dedesinin Zülfikar olduğunu kendi eliyle belirtmiştir. Bu neşredilmemiş orijinal eser Prizren'de Cemal Limani'de bulunmaktadır.

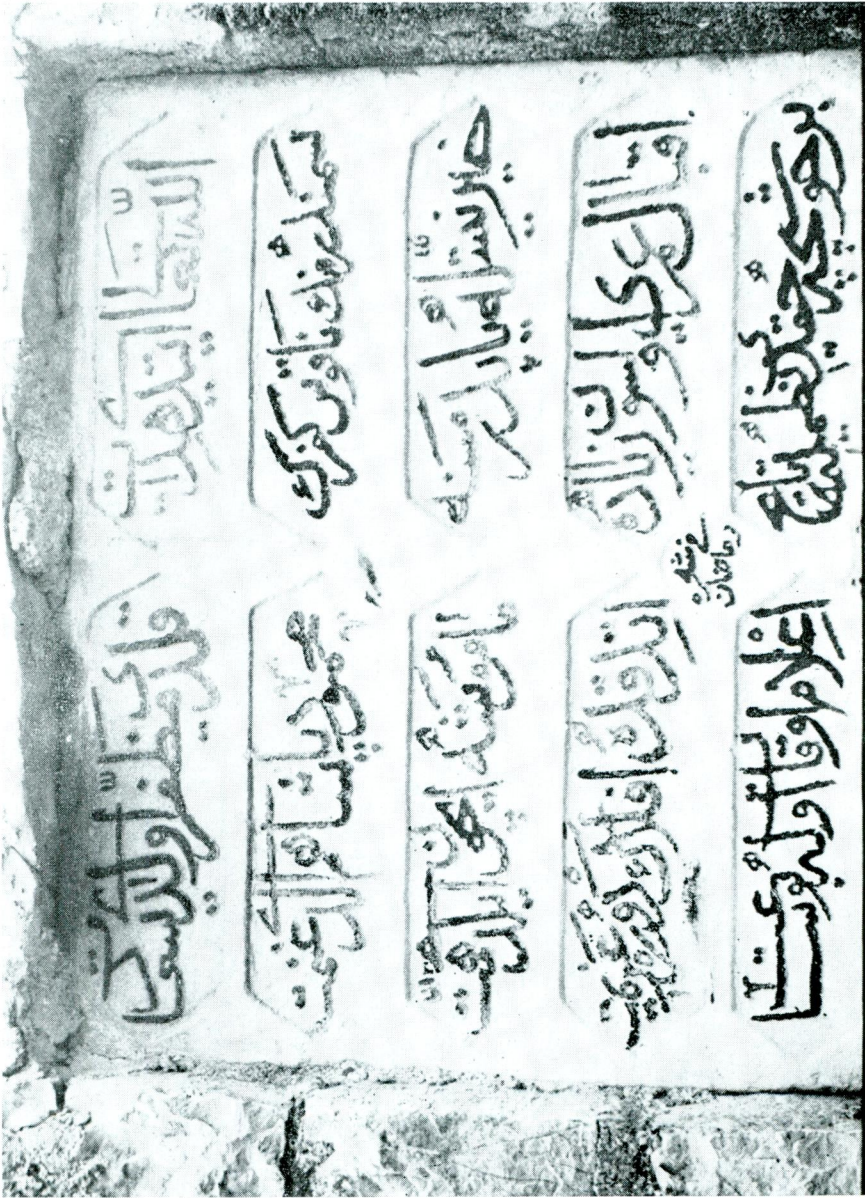

Res. 1 — İsadede Çeşmesi yazıtı, 1142/1729

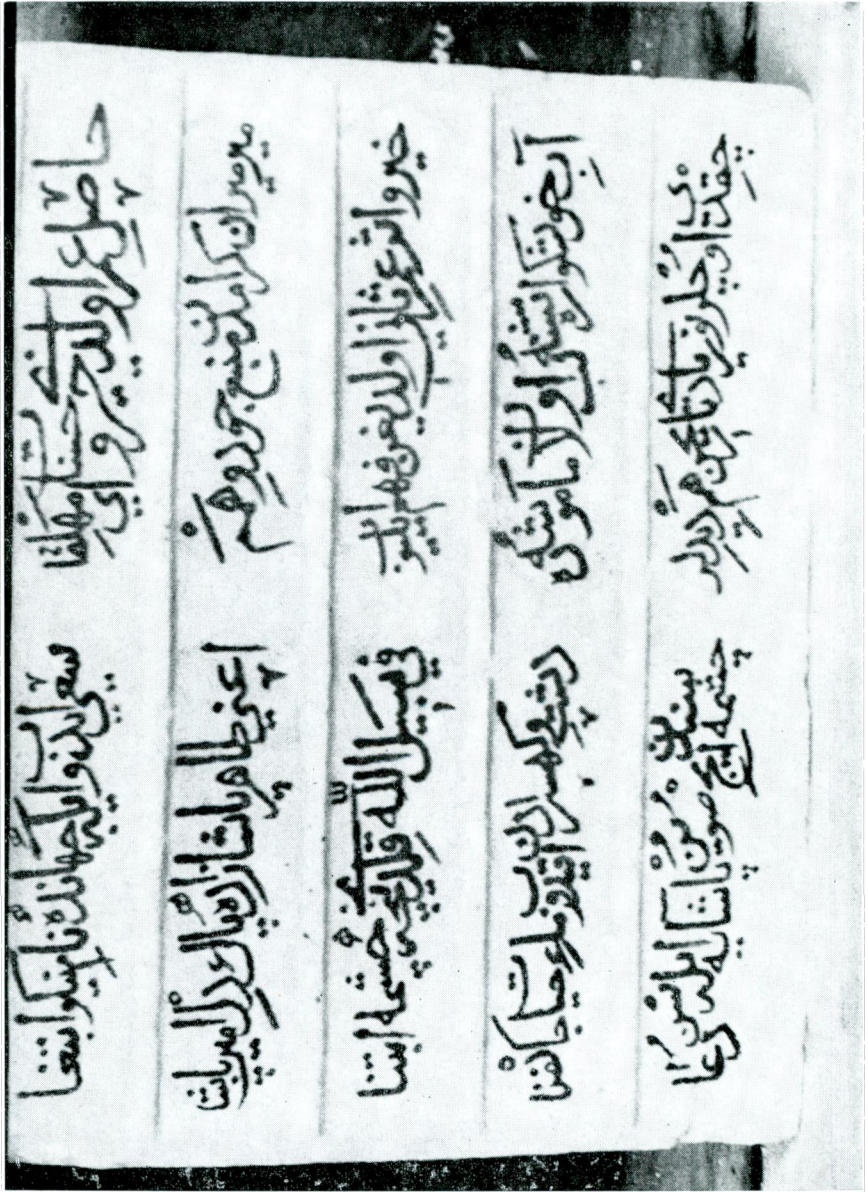
N. Hafız

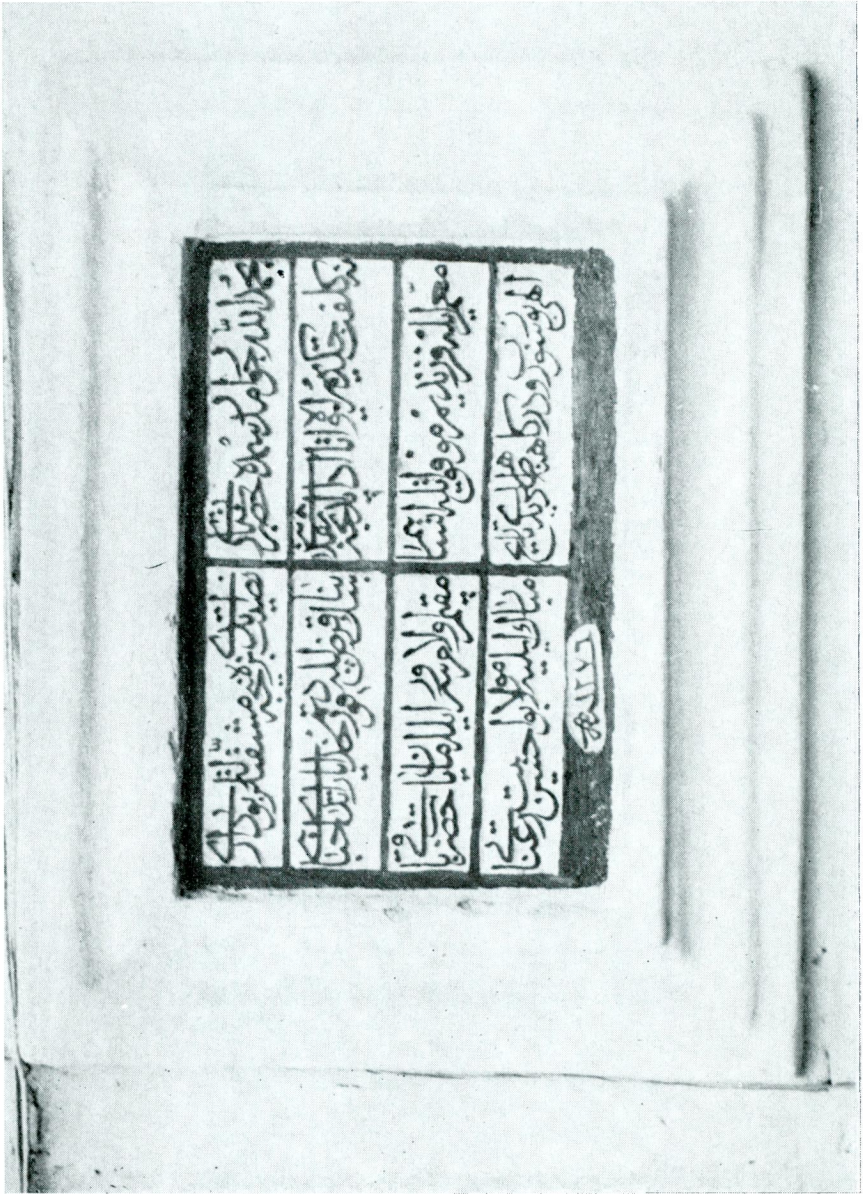
Res. 2 — Mahmutpaşa saatkulesi yazıtı, 1206/1791

Res. 3 — Mahmutpaşa saatkulesi yazıtı, 1231/1815

صالحين الخير والحق المستبينين
الوفاء والخراج فيض الينابيع
بزواج الخليلين بين الهدى والهدى
بوجوه صفاة خير البرايا الكريمة
تتلاها ابلة فيقرب جنتهم
جمعهم من عزراة ابلة عتقته

Res. 6 — Tahir Efendi'nin evi yazıtı 1276/1859